

UŞAQLARDA YARADICILIQ QABİLİYYƏTLƏRİNİN İNKİŞAFI

p.ü.f.d. Bayramova Sabirə Sabir qızı, Şərifova Tünzalə Fərrux qızı

Gəncə Dövlət Universiteti

sabire.04@mail.ru

Xülasə: Müasir dövrdə məktəblilərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafı çox aktual problemdir, çünki cəmiyyətin hazırkı mərhələdə yaradıcı düşüncə bilən, kifayət qədər yüksək səviyyədə uyğunlaşma və özünü həyata keçirə bilən, öz gələcəyini məsuliyyətini dərk edən, öz yolu, qarşısına aydın məqsədlər qoyanlar, özünü tərbiyə, özünü təkmilləşdirmə və özünü tərbiyə vəzifələri bilən şəxslərə ehtiyacı artmaqdadır. Məqalədə uşaqların yaradıcılıq qabiliyyətləri haqqında məlumat verilir, onların inkişaf yolları ümumiləşdirilir. Bu işdə böyülərin rolu xüsusi vurğulanır.

Açar sözlər: yaradıcı təfəkkür, yaradıcılıq qabiliyyəti, uşaq yaradıcılığı, qavrayış, hafizə, təxəyyül

Ключевые слова: творческое мышление, креативность, детское творчество, восприятие, память, воображение

Keywords: creative thinking, creativity, children's creativity, perception, memory, imagination.

Yaradıcılıq ictimai əhəmiyyət kəsb edən yeni və orijinal məhsulların yaradılması fəaliyyəti kimi başa düşülür. Yaradıcılığın mahiyyəti reallığa yaxın işləyən fərziyyənin düşüncə səyi ilə yaradılmasında, nəticənin proqnozlaşdırılması, işlərin düzgün qurulmasıdır. Problemləri həll edərkən yaradıcılıq aktı baş verir, yeni yol tapılır və ya yeni bir şey yaranır. Müşahidə, müqayisə və təhlil etmək, əlaqə və asılılıq tapmaq bacarığı kimi zehnin xüsusi keyfiyyətləri tələb olunur - bütün bunlar məcmuda yaradıcı qabiliyyətləri təşkil edir. Müasir təhsilin vəzifəsi onları uşaqlar üçün əlçatan və maraqlı fəaliyyətlərdə müəyyən etmək və inkişaf etdirməkdir. Qabiliyyətlərin inkişafı uşağı fəaliyyət metodu ilə təchiz etmək, ona açarı, işi görmək prinsipini vermək, onun istedadının aşkarlanması və çiçəklənməsinə şərait yaratmaq deməkdir.

Uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasına bir çox amillər təsir edir, onların arasında əsas yeri mədəniyyət və incəsənət tutur. Tədrisən bəşəriyyətin mədəni irsi ilə tanış olan uşaq onun dəyərlərinə qoşulur, öz həyat təcrübəsini zənginləşdirir, əldə etdiyi bilikləri özünəməxsus fəaliyyətində yaradıcı şəkildə tətbiq etmək imkanı qazanır. Müvafiq olaraq, təxəyyül, təfəkkür, ünsiyyət bacarıqları, başqasını anlamaq bacarığı və s.

Musiqi, bədii söz, təsviri sənət, teatr uşaq üçün sevinc mənbəyinə çevrilir, sənəti uşağa açır, zəngin təəssürat yaradır. V.A.Suxomlinski qeyd edirdi: “Hər bir uşaq təkcə dərk etmir, həm də çəkir, yaradır, yaradır. Uşağın dünyaya baxış tərzini bir növ bədii yaradıcılıqdır. Uşaqlar fırtınalı sevinc yaşayırlar, ətrafdakı dünyanın şəkillərini dərk edirlər və onlara təxəyyüllərindən bir şey əlavə edirlər. İdrakin emosional doyması mənəvi yaradıcılığın mənəvi yüküdür” [4.31]

Yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı xüsusi təşkil olunmuş təlim prosesində sosial inkişaf etmiş fəaliyyət vasitələrinə yiyələnməkdən irəli gəlir. V.V.Davidovun L.S.Viqotskinin “Uşaqılıqda təxəyyül və yaradıcılıq” kitabına yazdığı son sözdə göstərir ki, yaradıcılıq uşaq inkişafının daimi yoldaşdır.

Nəzərə almaq çox vacibdir ki, uşaqların yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı uşağın “proksimal inkişaf zonasına” yönəlmiş məqsədyönlü təhsillə birləşdirilməlidir. Ötən əsrin 60-cı illərində C.Gilfordun konvergent və divergent təfəkkür nəzəriyyəsi, yaradıcı güc nəzəriyyəsi meydana çıxdı. Belə bir fikir irəli sürülür ki, istedadlı uşaqlar adi bir insanın uzun

DOI:10.30546/gdu.2023.185-188

müddət düşünmədən sonra təkrar etdiyi fikirləri tez bir zamanda yaratmaq qabiliyyəti ilə fərqlənirlər.

Yaradıcılığın əsas “bazası” təcrübədir. Bir çox böyük insanlar öz əsərlərində uşaqlıqda onları əhatə edənləri ümumiləşdirmiş, yenidən düşünmüş və dəyişdirmişlər. Uşaq, xüsusilə, mənsub olduğu mədəniyyətin nailiyyətləri ilə tanış olmalıdır. Uşaq təbiətlə və əcdadlarının mədəni irsi ilə ünsiyyət qurmaqla yanaşı, müxtəlif insanlarla ünsiyyət təcrübəsi qazanır. Hər birimiz həyatımızda müxtəlif vəziyyətlərdə bir çox insanla qarşılaşmalı oluruq. Yaxınlıqda nə qədər çox insan varsa, davranış repertuarı bir o qədər genişdir. Beləliklə, ünsiyyətdə yaradıcı bir yanaşma əldə edilir. Uşaqlar yeni ünsiyyət yollarını tapmağı, çevik olmağı və fərqli baxışları başa düşməyi, təcrübədən öyrənməyi bacarırlar

Oyunda məktəbəqədər uşaq təcrübə etmək, zövq aldığı hər hansı bir hərəkəti və bəlkə də fərqli nəticələr əldə etmək imkanına malikdir. Hər hansı bir uşağın işi bir növ oyun yaradıcılığı hesab olunursa, o zaman aşağıdakı kimi vacib xüsusiyyətlər formalaşır: Düşüncə sürəti - fikir yaratmaq qabiliyyətidir. Əslində, zaman vahidi üçün yaranan ideyaların sayıdır. Düşüncə çevikliyi - məzmunca bir sinif qütbündən digərinə asanlıqla keçmək qabiliyyətidir. Yaradıcılıq prosesində yaradıcı axtarışın strategiya və taktikasını çevik şəkildə dəyişmək, bir ideyadan digərinə keçmək, ideyaları bir obyektə digərinə keçirə bilmək və paradoksal həlli qəbul etməyə hazır olmaq lazımdır; orijinallıq - ümumi qəbul edilənlərdən fərqlənən yeni, gözlənilməz ideyalar formalaşdırmaq bacarığı; Cəsarət – qeyri -müəyyən vəziyyətlərdə qərar qəbul etmək bacarığıdır.

Yaradıcılıq qabiliyyətlərinin tədqiqatlarından A.A.Məlik-Paşayevin də tədqiqatları diqqət cəlb edir. Yaradıcılıq qabiliyyətlərini o, yaradıcı "mən" in "özünü həyata keçirmə orqanı" kimi qəbul edir və bu istedadlı bir insanın ayrılmaz və fərdi xüsusiyyətidir [4]. Bədii yaradıcılığın bütün növləri üçün yaradıcılıq qabiliyyətlərinin vahid əsası kimi alimlər reallığa estetik münasibəti fərqləndirmiş və əsaslandırmışlar. Yaşlı məktəbəqədər uşaqların reallığa estetik münasibətin inkişafı üçün əlverişli ilkin şərtlərə malik olduğu sübut edilmişdir, yalnız müvafiq psixoloji və pedaqoji şərait yaratmaq lazımdır.

Uşaqlarda yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşması, bir qayda olaraq, oyunla əlaqələndirilir. Axı, çoxdan məlumdur ki, oyun məktəbəqədər yaşlı uşağın aparıcı fəaliyyətidir və nəticədə uşağın inkişafına "rəhbərlik edir". Məktəbəqədər uşaqlar rəsm çəkir və oynayır, rəqs edir və oynayır, dizayn edir və oynayır, sözləri adlandırır, nağıllar uydurur və daim oynayır. Ciddi bir işlə məşğul olanda belə oynayrlar. Oyun, təcrübə, yaradıcılıq vasitəsilə uşağın dünyadakı bilikləri gəlir. Oyunda uşaq həyatda öz yerini tapmağa çalışır.

Psixoloqlar qeyd edirlər ki, yaradıcı şəxsiyyətin inkişafı hiss və emosiyaların inkişafı ilə sıx bağlıdır. İnsanın həyatında və fəaliyyətində duyğular müxtəlif funksiyaları yerinə yetirir. Beləliklə, emosiyalar davam edən hadisələrin qiymətləndirilməsini, müəyyən bir vəziyyətdə hadisələrin və obyektlərin müəyyən bir şəxs üçün əhəmiyyət dərəcəsini ifadə edir. Hisslər insanı fəaliyyətə sövq edir, onu aktivləşdirir, fəaliyyətin məhsuldarlığına və uğuruna təsir edir - işə sevgi və özünə inam fəaliyyəti stimullaşdırır. Hisslər insanın müəyyən bir hadisəyə münasibətini ortaya qoyur. Böyük məktəbəqədər yaşda emosiyalar və hissələr çox güclüdür, uşağın həyatının digər aspektlərindən üstün olur, onlara ifadəlilik verir.

L.A.Vengerə görə, yaradıcılıqla bağlı qabiliyyətlərin əsasını qavrayış hərəkətləri təşkil edir. Sensor mədəniyyəti olan uşaqlar rənglərin, səslərin, dad hissələrinin geniş diapazonunu ayırd edə bilirlər və dünya onların qarşısında bütün zənginliyi və müxtəlifliyi ilə görünür. L.A.Vengerin fikrincə, uşağın xarici dünya ilə aktiv qarşılıqlı əlaqəsi zamanı aldığı təəssüratlar, mücərrəd anlayışların inkişafı üçün zehni qida verir.

Böyük məktəbəqədər yaşda qavrayışın inkişafı ilə yanaşı, diqqətin yaxşılaşdırılması prosesi gedir. Məktəb yaşlı dövründə hafizənin inkişafı həm də qeyri-iradi və birbaşadan

DOI:10.30546/gdu.2023.185-188

könüllü və dolayı yadda saxlama və xatırlamaya tədricən keçidlə xarakterizə olunur. Uşaqlarda hafizə proseslərinin inkişafı uşağın onun həyata keçirdiyi fəaliyyətə marağından və bu fəaliyyətə motivasiyasından asılıdır.

Yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı uşağın təxəyyülünün inkişafı ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. G.A.Uruntaeva qeyd edir ki, “təxəyyül fəaliyyətində getdikcə daha vacib rol oynamağa başlayır” [6.63]. Məktəbəqədər uşağın təxəyyülünün təsvirləri hələ də qeyri-sabit olduğundan onun rəsmlərinə təsir göstərir, onda yaşla təxəyyül zənginləşir, uşaqlar öz işlərinin məzmunu ilə müstəqil düşünə, yeni şəkillər təqdim edə, mürəkkəb kompozisiyalar qura bilirlər. Məktəbəqədər yaşda uşaqların təxəyyülünün inkişafı təkcə uşaqların oyunlarda götürdükləri ideya və rollarla deyil, həm də onların yaradıcılığının maddi məhsullarının, xüsusən də əl işlərinin təhlili əsasında qiymətləndirilir.

Yaradıcı qabiliyyətlərin inkişafı təfəkkürün, ilk növbədə əyani – obrazlı təfəkkürün inkişafı ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Onun formalaşması və təkmilləşməsi uşağın təxəyyülünün inkişafından asılıdır. Məktəbəqədər uşaqlıq dövründə təfəkkürün inkişafının əsas istiqamətlərini aşağıdakı kimi göstərmək olar: təxəyyülün inkişafı əsasında vizual-aktiv təfəkkürün daha da təkmilləşdirilməsi; ixtiyari və vasitəçi hafizə əsasında vizual-məcəzi təfəkkürün təkmilləşdirilməsi; nitqdən intellektual problemlərin qoyulması və həlli.

Hisslər 5-6 yaşlı uşaqlarda yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafında mühüm rol oynayır, vizual fəaliyyətə marağın təzahürünə, uşağın diqqətinin və hissələrinin yaradılan təsvirə cəmləşməsinə kömək edir və yaradıcılıq qabiliyyətini artırır. təxəyyül. Uşağın emosional sferasının inkişafı problemini nəzərə alaraq, V.S. Muxina qeyd edir ki, məktəbəqədər yaşda uşaqlar emosiyaların əsiri olurlar. Hisslər, əsasən, uşağın həyatının bütün aspektləri üzərində üstünlük təşkil edərək, onlara ifadəlilik verir. Bədii əsərlərin qavranılması prosesində uşaqlarda əsərin məzmununu emosional yaşamaq qabiliyyəti formalaşır, ona münasibət bildirmək istəyi, təkcə sənətdə deyil, həm də gözəli və çirkini görmək bacarığı formalaşır. ətrafdakı reallıqda. Yaşlı məktəbəqədər uşaqlarda vizual bacarıqların formalaşması onların yaradıcılıq potensialının inkişafı ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır.

Uşaqların yaradıcılığının inkişafı üçün müvafiq mərhələlərə keçməyə imkan verən və böyüklər tərəfindən idarə olunan uşağın fəaliyyət və müstəqillik nisbətinin müxtəlif səviyyələrini ehtiva edən yaradıcı tapşırıqlar hazırlanır. Birinci mərhələdə uşaq onun üçün yeni bir fəaliyyətə yönəldilir, burada öyrənmə üstünlük təşkil edir, uşağın ayrı-ayrı elementlər şəklində yaradıcılığı təqdim etməsi mümkündür. İkinci mərhələdə uşaqlar böyüklərlə əməkdaşlıq etməyə təşviq olunur, burada öyrənmə və yaradıcılıq müxtəlif mənə kəsb edir. Üçüncü mərhələdə onlar əldə edilmiş bacarıq və bacarıqlara əsaslanaraq yaradıcı problemin həlli üçün müstəqil axtarışa töhfə verirlər. Uşağın yaradıcılığının yüksək göstəriciləri onun gələcəkdə yaradıcılıq uğurlarına zəmanət vermir, ancaq yaradıcılıq üçün yüksək motivasiya və müəyyən bacarıqların mənimsənilməsi şəraitində onların təzahür ehtimalını artırır. Uşağın yaradıcı potensialının ən mühüm struktur komponenti idrak ehtiyaclarıdır. Koqnitiv motivasiya uşağın tədqiqat və axtarış fəaliyyəti şəklində ifadə olunur.

Ədəbiyyat

1. Talıbov Y.R., Ağayev Ə.Ə., A.Eminov, İ.İsayev. Pedaqogika. Bakı: Adiloğlu, 2006, 184 s.
2. Vəliyeva S. Azərbaycançılıq milli ideologiya və ədəbi – estetik təlim kimi. Bakı: Azərbaycan Universiteti, 2002, 140 s.
3. Выготский Л. С. Психология развития человека. М.: Эксмо, 2005. 1136 с.
4. Козырева А.Ю. Лекции по педагогике и психологии творчество. Пенза: Научно-методический центр Пензенского городского отдела образования, 2012. 344с
5. Сухомлинский В. А. Об умственном воспитании. М.: Концептуал, 2018. 320 с

DOI:10.30546/gdu.2023.185-188

б. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. Заведений 5-е изд., стереотип. - М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 336 с

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ

Байрамова Сабира Сабир кызы, Шарифова Тунзале Фаррух кызы

Резюме

Развитие творческого мышления школьников является очень актуальной проблемой в современности, так как на современном этапе развития общества те, кто может мыслить творчески, умеют адаптироваться и реализовывать себя на достаточно высоком уровне, понимают свою ответственность за свое будущее, ставят перед собой собственный путь, четкие цели для себя, самообразование, задачи самосовершенствования и самообразования потребность в знающих людях возрастает. В статье представлена информация о творческих способностях детей, обобщены пути их развития. В этой работе особо подчеркивается роль взрослых.

DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES IN CHILDREN

Bayramova Sabira Sabir, Sharifova Tunzale Farrukh

Summary

The development of creative thinking of schoolchildren is a very urgent problem in our time, since at the present stage of development of society, those who can think creatively, are able to adapt and realize themselves at a sufficiently high level, understand their responsibility for their future, set their own path, clear goals for themselves, self-education, the task of self-improvement and self-education the need for knowledgeable people is increasing. The article provides information about the creative abilities of children, summarizes the ways of their development. This work emphasizes the role of adults.

Rəyçi: dosent Aslanova Zülalə

Daxil olma tarixi 21 iyun 2023